

המלחמה דחתה אך העצימה את המשבר המתהווה ביחסי ארצות הברית-ישראל

צ'יק פרייליך | 30 בינואר, 2024 | גיליון 1822

מזה תקופה וביתר שאת מאז ימי "ההפיכה המשטרית", אנו מתריעים כי מתהווה משבר ביחסי ארצות הברית-ישראל. המלחמה דחקה את המתחים הקשים שהצטברו ערב פריצתה, אך עתה, לאחר תקופה של שיתוף פעולה אסטרטגי חסר תקדים, מעמיקים הפערים סביב ניהול המלחמה ובמיוחד "היום שאחרי". הממשל מטיל ספקות גוברים לגבי יכולתו של צה"ל להשיג את היעדים הצבאיים ופועל לצמצום הלחימה ולמעבר למישור המדיני, שבמרכזו מאמץ לקדם הקמת מדינה פלסטינית כמפתח לעיצוב סדר אזורי חדש. עשרות שנות תסכול מצטבר נוכח דחיית ישראל את עמדות ארצות הברית בהקשר הפלסטיני פורצות עתה החוצה כשברקע תחושה של כפיות טובה ישראלית, עקב מה שנתפס כשימוש לצרכיו הפוליטיים שעושה ראש הממשלה, בנימין נתניהו, בהתנגדות לעמדות הממשל. בקונגרס אף גוברים המאמצים להתנות את הסיוע הצבאי בשנוי מדיניות ישראל בנושא הפלסטיני. המלחמה דחתה את המשבר, אך צפוי שממדיו יועצמו בעיקר אחרי הבחירות לנשיאות ארצות הברית.

מזה תקופה, וביתר שאת מאז ניסיון ממשלת ישראל לקדם את "ההפיכה המשטרית", מתריע המכון למחקרי בטחון לאומי מהתהוות משבר ביחסי ארצות הברית וישראל. ברקע הערכה זו שני תהליכים עיקריים: השנויים המתחוללים בדמוגרפיה האמריקאית בכלל וביהודית בפרט, חלקם ללא כל קשר לישראל; ופערים גוברים סביב סוגיות מרכזיות, בראשן המדיניות ביחס לנושא הפלסטיני ולסוגיית איראן. אמנם, המלחמה ברצועת עזה דחתה את המתחים הקשים שהצטברו ביחסי שתי המדינות ערב פריצתה, שהתבטאו, בין השאר, באמירות קשות מצד הממשל, שלראשונה אף הטיל ספקות לגבי עתידה הדמוקרטי של ישראל ולא רק הסתייגות ממדיניות זו או אחרת. בנוסף, שרר נתק מתמשך בין הנשיא לראש הממשלה בנימין נתניהו. עתה, לאחר שלשה חודשים של שיתוף פעולה אסטרטגי חסר תקדים, שוב מעמיקים הפערים סביב ניהול המלחמה ובמיוחד אשר ל"היום שאחרי".

- יעדי והישגי המלחמה – המודיעין האמריקאי מעריך שצה"ל חיסל כ-20 – 30 אחוזים בלבד מלוחמי חמאס, לשיטתו עדות לעמידות הארגון ולהיעדר יכולתה של ישראל לממש את יעדיה הצבאיים. עקב כך, כמדווח, הנמיך הממשל את ציפיותיו מהמלחמה - מ"מיטוט החמאס" לצמצום האיום הצבאי שהוא מציב. מזכיר המדינה אנתוני בלינקן

הבהיר כי מטרת המלחמה היא להבטיח שה-7 באוקטובר לא יחזור לעולם ושאינן פתרון צבאי לחמאס.

- "היום שאחרי" - בלינקן הדגיש כי מדובר עתה "בנקודת תפנית... (לקראת) עתיד אחר לגמרי". מדינות ערביות, לדבריו, כולל ערב הסעודית, נכונות עתה לשנות את יחסיהן כלפי ישראל ולהעניק לה "ערובות ביטחוניות, מחויבויות והבטחות", בתמורה להקמת מדינה פלסטינית.

פקידי ממשל בכירים, לא מזוהים, הביעו בעת ביקור בלינקן בישראל אכזבה עמוקה מדחיית ראש הממשלה את כלל העמדות האמריקאיות (למעט אפשרות למהלך צבאי בלבנון) ובכלל זה: הצורך ברשות פלסטינית מחודשת, שתשלוט ברצועת עזה וביהודה ושומרון; הקמת מדינה פלסטינית; הגדלת הסיוע ההומניטרי לרצועה; צמצום האבדות האזרחיות ברצועה; וצמצום היקף הלחימה. ביקורת מיוחדת הובעה לגבי דחיית הבטחתה של ערב הסעודית לנורמליזציה עם ישראל, כמו גם (על פי חלק מהדיווחים) את ההסכמה של ערב הסעודית ושל ארבע מדינות ערביות נוספות, להשתתף בשיקום עזה, תחת רשות "מחודשת", בתמורה "לנתיב" למדינה פלסטינית.

- מדינה פלסטינית - דוברי הממשל חוזרים ומדגישים את החשיבות הקריטית שארצות הברית מייחסת להקמת מדינה פלסטינית, כמפתח להתהוות מציאות אזורית אחרת. כדי להמעיט במחלוקות עם ישראל, ציין הנשיא ש"קיימים מספר סוגים של פתרון של שתי מדינות... ישנן מספר חברות באו"ם שאין להן צבאות. מספר מדינות עם הגבלות." כן דחה את הטענה כי פתרון שתי המדינות אינו אפשרי כל עוד ראש הממשלה מכהן בתפקידו, והעריך שניתן יהיה להגיע להסכמה. היועץ לביטחון לאומי, ג'ייק סליבן, הטעים כי נורמליזציה אזורית והקמת מדינה פלסטינית הם יעדים ברי השגה בטווח הלא רחוק.

- ההקשר האיראני - בלינקן הדגיש שנורמליזציה אזורית, לרבות מתן ערובות ביטחוניות לישראל מצד מדינות ערב בתמורה להקמת מדינה פלסטינית, "ייצרו אזור חדש לחלוטין". בכך, לדבריו, תהפוך איראן למבודדת וינתן מענה חזק ביותר לאתגרים הקשים שהיא מציבה בפני ישראל וארצות הברית.

- תסכול גובר בממשל מראש הממשלה וממדיניות ישראל:

○ הנשיא, כמדווח, זעם על ראש הממשלה עקב דחיית בקשתו להתיר העברת כספי מיסים לרשות הפלסטינית ולכן נמנע משיחה עימו במהלך כחודש, עד ה-20 בינואר. זאת, לעומת השיחות שהתקיימו בין השניים במהלך המלחמה עד אז בתדירות ממוצעת של כפעם בשבוע.

○ פקידי ממשל העריכו שתכניות ארצות הברית לעיצוב מחדש של האזור, המותנות בהקמת מדינה פלסטינית, יצטרכו להמתין עד שנוי הממשלה

בישראל. עם זאת, הם הדגישו שנתניהו לא יישאר בתפקידו לנצח ואף החלו להכשיר את הקרקע לכך בפגישות הנפרדות שקיים בלינקן עם חברי הקבינט, לרבות השר בני גנץ, ראש האופוזיציה, יאיר לפיד, ובכירי החברה האזרחית.

○ בהתבטאות קשה אמר בלינקן שחל מהפך בגישות של המנהיגים באזור. בעבר, כשהושגה התקדמות במשא ומתן בהקשר הפלסטיני, "המנהיגים הערביים והפלסטיניים היו אלה שלא עשו מספיק כדי להכשיר את עמיהם...כיום, השאלה היא האם החברה הישראלית מוכנה להתמודד עם שאלות אלו".

ביקורת גוברת בקונגרס – יוזמה של הסנאטור ברני סנדרס, להתניית הסיוע הצבאי באישור הממשל שצה"ל אינן מבצע הפרות של זכויות אדם בעזה או תקיפות בלתי-מידתיות, ואינו מונע סיוע הומניטרי בסיסי מתושבי הרצועה, נדחתה ברוב גורף של 72 מול 11 מחוקקים דמוקרטים. בעקבות זאת חתמו כבר 18 סנאטורים על יוזמה חדשה, להתניית הסיוע לישראל בציותה לחוק הבינלאומי, וסנאטורים נוספים צפויים להצטרף. יוזמה אחרת, שתאסור על הממשל לעקוף את הקונגרס ולאשר סיוע לישראל על דעתו בלבד, מתגבשת אף היא.

יוזמות אלו אינן צפויות לזכות ברוב, אך עצם העלאתן בגוף שנחשב עד כה פרו-ישראלי מובהק, מצביעה על ההידרדרות במעמדה של ישראל. הסנאטור וואן-הולן הגדיל לתאר את האווירה, באמרו שראש הממשלה מטה און קשבת לשרים הקיצוניים בממשלתו, יותר מאשר לנשיא ארצות הברית, ושהוא אף הראה לנשיא "אצבע משולשת". לכך יש להוסיף את תמיכת 15 חברי קונגרס יהודיים בפתרון שתי המדינות.

הצד החיובי – למרות הביקורת הגוברת, פקידים בכירים מבהירים שהנשיא יתמיד במאמצים להשפיע על רש הממשלה בדרכים שקטות, ללא עימות פומבי חריף. אף צוין שישראל מגלה התחשבות בעמדות הממשל לגבי ניהול המלחמה והכנסת קמח לרצועה. במקביל נמשכים מאמצי הממשל, בתאום עם צרפת ומדינות נוספות, למנוע הסלמה בזירה הצפונית.

הערכה

בתום שלשה וחצי חודשי לחימה, ניכר שגובר אי-הנחת בממשל מהישגי ישראל במישור הצבאי ומעמדותיה במישור המדיני. הממשל נותר מחויב, עקרונית, ליעד של מיגור החמאס, אך מגלה ספקנות גוברת לגבי היכולת של צה"ל לממשו. בהיעדר צפי להכרעה צבאית, החל הממשל להנמיך את ציפיותיו לגבי תוצאות המלחמה ופועל לסיום מהיר יותר של הלחימה ולמעבר הן למבצעים ממוקדים והן למישור המדיני.

בפועל, הממשל מתמקד עתה בניסיון לקדם מדינה פלסטינית כיעד המרכזי. הממשל ער לקשיים הצפויים וכי ידרש משא ומתן ממושך, אך יעד זה הפך בהתבטאויותיו לחזות הכל כמעט: כפתרון הן לבעיית חמאס והן כדרך להסדר כולל, להבטחת ביטחון ישראל, כבסיס לנורמליזציה

אזורית ולהקמת חזית הפרו-אמריקאית כמענה לאיום האיראני. על רקע זה, בולטת הסתייגות הממשל מדחיית ראש הממשלה את הצעותיו לקידום מהלך מדיני.

נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית ובעקבותיה מדינות מוסלמיות נוספות, כמו גם מהלך רחב לעיצוב מחדש של המזרח התיכון על בסיס חזית פרו-אמריקאית נגד איראן, מהווים הפיתויים העיקריים שהממשל מהציג לישראל בניסיון להניעה להתקדם לקראת הסדר. הממשל, למוד עימותים קודמים עם ראש הממשלה, שואף לדחות לפי שעה משבר פומבי. לכך תורמת המחויבות הרגשית העמוקה של הנשיא כלפי ישראל, כמו גם שיקולים פוליטיים לקראת הבחירות לנשיאות. עם זאת, ההדלפות המכוונות לגבי "היום שאחרי נתניהו" מבטאות הן רצון להפעיל עליו לחץ להתקדם, והן הערכה שיתכן בקרוב שנוי פוליטי בישראל, שיקל על מאמציו.

המלחמה דחתה את המתחים ואף את מסלול ההתנגשות שבו היו נתונים יחסי ארצות הברית-ישראל בשנים האחרונות, בעיקר סביב הסוגיה הפלסטינית, ולאחרונה סוגיית "ההפיכה המשטרית". אחרי ה-7 באוקטובר הממשל נרתם לסייע לישראל באופן ובהיקף מרשימים במישורים הצבאי והדיפלומטי כאחד, במה שהיה אולי המפגן הבולט ביותר עד היום של המחויבות האמריקאית לביטחון ישראל.

ישראל, שהייתה מושא לתמיכה גורפת אחרי ה-7 באוקטובר, הופכת יותר ויותר בשיח האמריקאי לצד "האשם" במתרחש ברצועת עזה. עשרות שנות תסכול ואף זעם מצטברים, נוכח הדחייה הישראלית הנמשכת של עמדות אמריקאיות בסיסיות, בראש ובראשונה לגבי הצורך בקידום פתרון של שתי מדינות, מגיעים עתה לשיאים חדשים, במיוחד בצד הליברלי של המפלגה הדמוקרטית, אך לא רק. לכך תורמת גם תחושה גוברת בממשל של כפיות טובה מצד ישראל, כשארצות הברית תומכת בה במידה חריגה, בעוד ישראל מגיבה לא רק בסרבנות נמשכת, אלא ראש הממשלה אף עושה שימוש פוליטי בהתנגדותו לעמדות ארצות הברית.

במקביל, נמשכים השינויים הדמוגרפיים הבסיסיים המתרחשים בחברה האמריקאית, בראשם הגידול המואץ בקבוצות אוכלוסין שאינן מזוהות עם ישראל. שינויים אלה אינם קשורים בישראל, אך מקרינים לרעה על היחסים עימה. גם הציבור היהודי, שהינו ליברלי ברובו המכריע ובעיקר הצעירים, מתרחק מישראל ומסתייג מעמדותיה. לכך נוספים הגידול בקרב הציבור המוסלמי בארצות הברית, התארגנותו הפוליטית, כולל בשדולות, ומיקום תומכיו בעמדות השפעה בשורות הממשל ובתקשורת.

משבר של ממש ביחסים כנראה לא יחול עד הבחירות לנשיאות ארצות הברית, אך המתח גובר והמשבר עלול לפרוץ בזמן כהונה שנייה, בין אם של ג'ו ביידן ובין אם של דונלד טראמפ, הנוטר טינה מסוימת לנתניהו וישראל בכלל. הסכנה הגלומה בהתניית הסיוע הצבאי לישראל בשנוי מדיניותה בנושא הפלסטיני, שהיה שמור בעבר לאגפים הרדיקליים של הפוליטיקה האמריקאית, הופכת איום מוחשי. תוכניות בניין צה"ל מבוססות על המשך ביצוע חבילת הסיוע העשר-שנתית הנוכחית, המסתיימת ב-2028, ועל בהמשך השגתה של חבילה עשר-שנתית

נוספת ואף גדולה יותר. הנחות יסוד אלו אינו מובטחות כיום וראוי שממשלת ישראל תתייחס לכך במלוא החומרה ותאמץ מדיניות בהתאם.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט